

וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בין הנושאים השונים שבפרשת אמור, בולט מוטיב החוזר שוב ושוב בתורה: "וְלֹא תִחַלְלוּ אֶת שֵׁם קִדְּשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (ויקרא כב, לב). לפנינו צמד מושגים, עקרון חיובי: קידוש השם, ועיקרון שלילי: חילול-השם, ממנו עלינו להימנע בכל מחיר. אלה הם עקרונות-על אשר חייבים להדריך את הגותה והליכותיה של היהדות, ולבוא לידי ביטוי ברמות השונות של חיי העם. במושגים אלה יש רובדי משמעות שונים, ולפיכך רשימתי קצרה זאת תהיה בהכרח חלקית, ולא תעשה צדק לסוגיה בכללותה.

מסירות נפש

עקרון 'קידוש השם' מתייחס לגבולות האחרונים לקיומן של המצוות. ההלכה מדגישה שהחיים מהווים עיקרון יסודי בתורה: "וּשְׁמִרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֲתֶם הָאֵדֶם וְחֵי בָהֶם" (ויקרא יח ה), ועל כך מוסיפים חז"ל: "ולא שימות בהם" (סנהדרין עד ע"א). כאן נקבע מעין גבול לציות. בתנאים נורמליים, מותר לעבור על כל העברות כדי לשמור על החיים, אלא שיש גבול לגבול, ועל שלוש עברות: עבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות נאמר 'יהרג ואל יעבור'. זאת הרמה הראשונה של קידוש השם, שלא הייתה כלל תיאורטית בהיסטוריה היהודית. אנו מזכירים כמעט בכל שבת את "קְהִלֹת הַקִּדְּשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַׁת הַשֵּׁם... מְנַשְּׂרִים קְלוּ מַאֲרִיזוֹת גְּבֵרוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנֵם וְחֹפֵץ צוּרִים". קידוש השם התבטא ב'מסירות נפש' היהודית הקלאסית.

האנטי-אח"ם

עד כאן הרובד הראשון. החכמים הסבירו לנו שקיים רובד נוסף בצמד עקרונות זה. מעבר למוות יש לקידוש השם משמעות בחיים. העיקרון של קידוש השם, היה מקור לאחריות הכבדה שהרגישו החכמים וגדולי האומה לאורך הדורות. הם הרגישו שהם אינם נשפטים על מעשיהם בלבד, אלא גם על ההשפעות השליליות שעלולים לגרום בעוונותיהם ובשגיאותיהם. יתירה מזאת, החכמים היו מודעים שלא מספיק להיות צודק וחכם. הצדק צריך להראות והחשד להימנע. כך קוראים אנו בתלמוד את דברי החכם הבבלי רב, שבתוקף תפקידו הציבורי היה מופקד על תקינות המידות והמשקלות באיטליזים, שאמר על עצמו שאם הוא יקנה בשר בהקפה, יהיה זה חילול ה'. זאת, לא מפני שהוא עובר על איסור, אלא מפני שפעולה כזאת יכולה ליצור אצל הצופה חשד, שאי התשלום המיידי מסתיר בעצם שוחד. מכאן המטלה הקשה שקבעו החכמים: "אדם חשוב שאני [=שונה]" (כתובות פו ע"א). אנו עדים כאן להולדת מושג האח"ם (אנשים חשובים מאוד). אלא שאם

להשוות אותו לדורנו, חז"ל בנו את מושג ה'אדם החשוב' על דגם של אנטי-אח"ם. זהו אנטי-אח"ם שאין לו פריבילגיות וזכויות יתר, אלא להיפך, בגלל מעמדו הרם מחויב הוא לעבור דווקא במסלול האדם ולא בירוק, וזאת למרות שאין לו מה להצהיר או להסתיר. קידוש השם הוא לפי זה, החובה הקשה המוטלת על האליטות להוביל את העם על ידי דוגמה אישית.

מצוות קידוש השם היא לא רק מטלה אישית, היא משימה קולקטיבית, משימתו של כל עם ישראל, ושל מדינת ישראל. מצוות קידוש השם פירושה שכל יהודי, בהיותו בארץ או בחו"ל, חייב לראות את עצמו כשגריר עמו, והעם ומדינתו - כשגרירו של הקב"ה עלי אדמות. לא שגריר הפטור מקנסות חנייה, אלא שגריר המודע לאחריותו היתירה והיודע שהוא מייצג את הקב"ה, וממילא מחייב אותו במעשיו. זאת היא ההבנה העמוקה של דברי הנביא השומע את דבר ה' האומר: "עֲבָדִי אֶתְּהָ, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר" (ישעיה מט ג). דמותה של המדינה נקבעת על ידי מעשי התיירים במלונות בחו"ל. דמותו של הקב"ה נקבעת על ידי התנהגות העם המאמין בו.

השגרירים

חובה זאת מטילה עלינו אחריות כבדה. זוהי משימה כבדה, ולפעמים בלתי אפשרית. כדי להביא דוגמה לא טריוויאלית, לדעתי, העיקרון של קידוש השם מחייב אותנו לא לסחור בנשק שיכול להפוך אמצעי דיכוי כנגד אזרחים, ואף לשאוף ליום שבו לא נמכור נשק כלל וכלל. ברור לי שהיום זהו הכרח בטחוני, בעצב, הכרח שיגונה!

המציאות הפוליטית קשה ופעמים רבות שמה אותנו במלכודות, ובדילמות מוסריות קשות. דילמות אלו הכרוכות בשובו של עם ישראל לארצו, באו לידי ביטוי מופלא בתיאור שובו של יעקב ארצה מגלותו בחרן, ואת "קבלת הפנים" שערך לו עשו אחיו, שבא לקבלו "וַיֵּאָרְבֶּעַ מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ". על כך אומר הכתוב: "וַיֵּיָאָרָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ" (בראשית לב, ח). דברים אלה התפרשו על ידי רש"י על בסיס דברי המדרש (בראשית רבה עו, ב): "וַיֵּיָאָרָא שְׂמָא יִהְיֶה וַיֵּצֵר לוֹ אִם יִהְיֶה הוּא אֶת אַחֵרִים". זהו ניסוח מופלא של הלחצים הכפולים שבחינו אנו, הסכנות הקיומיות והמצוקות המוסריות. אלא שבכך לא די, ללחצים אלה מתווסף היבט שלישי עליו העיר רבי חיים צ'רנוביץ מגדולי החסידות (נפטר ב-1816), בספרו "באר מים חיים": "ירא אנכי שלא יהרוג אותי, וגם... שלא אהרוג, כי לא זו תפארת יעקב לשפוך דם ארצה בפרט דם אחיו". התורה מבטאת לכאורה את נכונותו של עשו להשלים עם יעקב: "וַיֵּיָאָרָא עֵשָׂו... וַיִּחַבְקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל צְוֹאָרוֹ וַיִּשָּׁקֵהוּ" (בראשית לג, ד). אולם, בהתבססו על חז"ל המפרשים נקודות מוזרות המופיעות בתורה על המילה 'וַיִּשָּׁקֵהוּ', מוסיף רבי חיים שההשלמה לא הייתה אלא אשליה ורמאות מסוכנת: "שֶׁעֵשָׂו הָיָה מוֹכֵן לְבֹא בְּרֵמָאוֹת כֹּאחַ וּלְהַרְגוֹ אוֹתוֹ בְּלֵט". יעקב היה חייב להגן על עצמו, ולמרות זאת "אם הוא [יעקב] יהרוג אותו [את עשו] חס ושלו, יתחלל שם שמים כי אין הכל יודעין מה בקרב לב איש". דברים נבואיים נאמרו כאן על מלחמותינו. הן עקובות מדם

וקשות מנשוא בגלל השפלות והרמאות שבמעשי הטרור. ולמרות זאת, אין בהם קידוש השם. פעמים רבות מדי, הן נראות בלתי מובנות ובלתי מוסריות בעיני האדם הצופה עלינו מבחוץ. אמנם כן, רק לעתים נדירות צופים אלה הם נייטרליים ואובייקטיביים. הכובעים הדיפלומטיים שעל ראשם טבולים בדלק ובפטרו-דולרים ומשקפיהם מעורפלות מאדי האינטרסים הפסיכולוגיים להוכיח שמעשינו גרועים יותר ממעשיהם הם, האירופאיים, בימי הנאצים. ולמרות זאת, "וַיֵּצֵר לוֹ", אוי לנו שאנו חייבים להילחם נגד עשו. אוי לנו "כי אין הכל יודעין". גדר ההפרדה הנבנית להגנתנו מפני הטרור, מוצגת בהפגנות רבות בעולם כאילו היא גדר אפרטהייד. אם כי קשה לכתוב זאת, אני מתאר לי שזאת הייתה יכולה להיות התעמולה הנאצית, כאילו חומות הגטו שהיהודים הוכרחו על ידי הנאצים לבנות לא היו, אלא גדרות אפרטהייד שהיהודים בחרו לבנות נגד שכניהם הפולנים והגרמנים... סלח לנו רבוננו של עולם. יעקב נתון במשימה בלתי אפשרית.

הבטחתו של הקב"ה

עד כאן עיקרון קידוש השם המחייב אותנו, בני ישראל. אולם, לדאבונינו, בני אדם שופטים את הזולת ואת תקפות רעיונותיו, ולהבדיל - את הקב"ה, לא על פי המוסר, אלא על פי ההצלחה. התרגום המעשי הוא פשוט, בסבלו של עם ישראל, בגלות, יש משום חילול השם. אי לכך, מנבא הנביא יחזקאל (לו כ-כו) שבאחרית הימים הגאולה הכרחית. הגלות היא חילול השם: "וְקִדְשֹׁתַי אֶת שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בְּגוֹיִם אֲשֶׁר חִלְּלֹתָם בְּתוֹכָם וַיַּדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי ה' נְאֻם אֱ-דֹנִי ה' בְּהַקְדְּשֵׁי בְכֶם לְעֵינֵיהֶם... וַיִּזְרְקֹתִי עֲלֵיכֶם מִיֵּם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם". זוהי הבטחה שהקב"ה קיבל על עצמו.